

Василь Чубар

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТЕХНОЛОГІЯМ ВИРОБНИЦТВА

У статті розглянуті окремі аспекти загальнодидактичних та професійно орієнтованих вимог до змісту профільного навчання старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів технологіям. Проаналізовано системи чинників, що впливають на відбір і формування змісту профільного навчання учнів загальноосвітньої школи, які запропоновані рядом авторів. На основі вищезазначеного запропоновано систему чинників, що впливають на формування змісту профільного навчання старшокласників технологіям виробництва, яка передбачає враховувати, зокрема, наступні: об'єктивні і суб'єктивні; внутрішні і зовнішні; необхідні загальнотехнічні і спеціальні знання, пов'язані з обраним профілем, та практичні навички і уміння.

***Ключові слова:** профільне навчання, технології виробництва, старша школа, чинники формування змісту профільного навчання.*

Проблема підготовки кваліфікованих кадрів для всіх галузей виробництва стає досить актуальною й вимагає свого розв'язання. Суть проблеми полягає у тому, що виробництву потрібні робітники, які готові працювати в умовах швидкої зміни технологічних процесів і впровадження новітніх технологій у виробництво. Адже сучасний етап науково-технічної революції характеризується лавиноподібним розвитком новітніх технологій: енерго- і ресурсозберігаючих, науково насичених, мініатюрних, екологічно чистих та ін. Передбачається, що нанотехнології приведуть до значних змін у виробництві та житті людей. У зв'язку з розвитком виробництва рівень вимог до загальнонаукової, технічної й профільної підготовки старшокласників поступово зростає. Зокрема, науково-технічні зміни вимагають посилення спрямування загальної освіти на особистість учня, його всебічний розвиток, спонукають переглянути процес активізації навчальної діяльності школярів, орієнтують на засвоєння нових методологічних підходів до дослідження цього явища. Унаслідок цього майже в усіх країнах світу не зупиняються пошуки шляхів удосконалення змісту шкільної освіти та її модернізації.

У зв'язку з цим в Україні видано ряд нормативних документів, ведуться пошуки прогресивних технологій профільного навчання та його організації у старшій школі, а також розробляються й упроваджуються різноманітні профілі. Але проблема фахової підготовки майбутніх вчителів технологій до профільного навчання старшокласників технологіям ще не

дістала належного розв'язання.

Проблема формування змісту навчання учнів загальноосвітньої школи була предметом розгляду у низці наукових досліджень, що стосувалися, зокрема: питань розробки дидактичних та методичних засад формування змісту навчання (В. Краєвський, В. Ледньов, І. Лернер, М. Скаткін та інші); визначення принципів формування змісту освіти (С. Архангельський, Ю. Бабанський, С. Гончаренко та інші); визначення підходів до конструювання змісту навчальних програм і підручників (Ю. Бабанський, В. Беспалько, М. Бурда, Н. Буринська та інші); виокремлення системи чинників, під впливом якої відбувається формування професійно-кваліфікаційної структури робітничих кадрів (С. Батишев, П. Петроченко та інші).

Вітчизняними науковцями досліджені різні аспекти профілізації старшої школи, зокрема: А. Алексюк, Н. Бібік, А. Бойко, С. Гончаренко, І. Лернер, Ю. Мальований, О. Савченко, Б. Федоришин та інші здійснювали розробку концептуальних засад особистісно-орієнтованого профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах; Г. Балл, В. Беспалько, О. Падалка та інші обґрунтували ідею профільної диференціації освіти; І. Кон, Н. Перепелиця, В. Рибалка та інші визначили психологічні особливості профільного навчання старшокласників; А. Агамян, Н. Бондар, Л. Денисенко, І. Лікарчук, В. Романчук, А. Хільковець узагальнили питання профорієнтації та стимулювання професійного самовизначення учнів загальноосвітніх навчальних закладів; І. Осадчий, А. Самодрин, Н. Шиян та інші виявили особливості організації профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах у сільській місцевості.

Найбільш визнаною у вітчизняній та зарубіжних дидактиках і предметних методиках є соціокультурна теорія змісту навчання (Н. Бібік, О. Бугрій, Н. Буринська, Л. Величко, С. Гончаренко, Л. Зеленська, В. Корнеєв, В. Краєвський, Л. Круглик, В. Ледньов, І. Лернер, Ю. Мальований, В. Обозний, О. Савченко, А. Сиротенко, М. Скаткін, В. Сухомлинський, О. Топузов, І. Шоробура, О. Ярошенко). Зміст навчання в цьому контексті розглядається як педагогічно адаптований соціальний досвід людства, що тотожний за своєю структурою культурі людини. Згідно із цією теорією, людські знання існують у формах емоційно-інтелектуального й практичного досвіду, вони завжди містять у собі особистісне ставлення до життя, людей, самого себе.

На даний час науковці виділяють у системі добору та побудови змісту профільного навчання учнів загальноосвітньої школи наступні компоненти: джерела змісту; соціальний досвід, що включає в собі на кожному рівні розвитку суспільства змістову та процесуальну складові; чинники, що впливають на зміст профільного навчання; принципи добору змісту профільного навчання, які виступають як методологічні елементи системи орієнтирів у процесі добору змісту; критерії як безпосередні

інструменти визначення конкретного змісту навчального матеріалу; методи добору змісту навчального предмету, які нерозривно пов'язані з методами його побудови, серед яких проблема виокремлення чинників, що визначають зміст профільного навчання старшокласників технологіям виробництва ще не стала предметом окремого дослідження.

Отже, мета статті полягає у виокремленні системи чинників, що впливають на формування змісту профільного навчання старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів технологіям виробництва.

За своєю суттю, профільне навчання вимагає оптимального поєднання загальної освіти та професійної підготовки старшокласників. Спосіб вирішення такого завдання здійснюється за рахунок розвантаження шкільних програм і надання школярам можливості поглиблено вивчати ті предмети, які їх більше захоплюють і будуть необхідні для подальших життєвих планів. Для такого поєднання навчального матеріалу необхідне моделювання загально предметної та профільної освіти на кожному етапі загальної середньої школи (початкової, основної, старшої), яке повинно враховувати: зміну пріоритетних форм організації навчально-виховного процесу; запровадження елективної профілізації на основі проектно-технологічного підходу, що інтегрує всі види діяльності людини – від появи творчого задуму до реалізації готового продукту.

Нині шкільні програми загальноосвітніх навчальних закладів побудовані на компетентнісних засадах й передбачають формування ключових компетенцій, тобто тих надбань особистості, без яких людина не може успішно адаптуватися і самореалізуватися у будь-якому соціумі. У зв'язку з цим старшокласники, оволодіваючи технологіями виробництва, які передбачені програмами й представлений у формі окремих предметів, знайомляться з найважливішими теоріями, що дають наукове пояснення технологіям, які вони вивчають, а також опановують відповідні компетенції.

Ефективність процесу профільного навчання старшокласників технологіям виробництва обумовлена як педагогічними (представленими спеціально організованою цілеспрямованою навчально-виховною діяльністю профільно-орієнтаційного характеру різних педагогічних працівників), так і соціальними (які залежать від соціального мікросередовища, соціальної групи або особливостей сукупності умов, чинників, причин, що детермінують спосіб життя) чинниками [1, с. 46–50].

Зокрема І. П. Подласий вважає, що найбільше впливають на формування змісту профільного навчання старшокласників наступні чинники: прийняття цілей; соціальні і наукові досягнення; соціальні потреби; особистісні потреби; педагогічні можливості [6, с. 317].

Чинниками, що впливають на відбір і формування змісту профільного навчання, також можуть виступати: потреби суспільства в освічених людях; цілі, які суспільство ставить перед загальноосвітньою

школою, на тих чи інших етапах свого історичного розвитку; реальні можливості процесу навчання; середні та оптимальні можливості учнів; потреби особистості в освіті. Окрім того не тільки суспільство висуває вимоги до освіти, яке час від часу змінюється під впливом вимог виробництва, розвитку науки і техніки, потреб та інтересів суспільства і індивіда в самому процесі навчання, але й громадяни мають право на її вибір. Тому в педагогіці є такі поняття, як освітні потреби населення, освітні послуги, додаткова освіта, диференційоване навчання, які також є чинниками що впливають на формування змісту профільного навчання старшокласників технологіям виробництва.

Спираючись на характеристики професійної діяльності, С. Борисовою були конкретизовані чинники, які враховуються в процесі реалізації особистісно-орієнтованого підходу до профільного навчання старшокласників: об'єктивні (особливості віку, стать, стан здоров'я, розмір навчального навантаження, характер і тривалість відпочинку) і суб'єктивні (мотивація навчання, рівень знань, психофізіологічні можливості, нервово-психічна стійкість, особистісні якості, працездатність, стомлюваність). Об'єктивні чинники враховуються при: відборі учнів у класи певного профілю; плануванні та організації власне навчального процесу і полягають у врахуванні періодів працездатності протягом року та уроку трудового навчання, стану майстерень, організації робочого місця, робочої пози учня, профілактичних заходів щодо запобігання втомі учнів. Суб'єктивні чинники змінюються в процесі навчання, тому можливо не тільки діагностувати їхні прояви, але й впливати на них та досягати зміни їхніх показників у процесі навчання [3, с. 10].

Розглядаючи чинники, що впливають на формування ринку освітніх послуг, О. Карпюк класифікує їх за:

– рівнем впливу людини (суб'єктивні чинники: демографічні, політико-правові, соціально-психологічні, інфраструктура та кон'юнктура ринку, соціально-економічні; об'єктивні чинники: природно-географічні, регіональний розвиток, стан ринкових відносин та підприємництва, інновації, науково-технічний прогрес, інтернаціоналізація та глобалізація освіти);

– рівнем впливу на ринок освітніх послуг (зовнішні чинники: інтернаціоналізація освіти, глобалізація в контексті економіки, технологій та соціокультурного середовища, науково-технічний прогрес; внутрішні чинники: соціально-економічний розвиток країни, розвиток інновацій, ринкових відносин, регіональний розвиток, демографічний, інфраструктура, політичні, природно-географічні);

– характером впливу (позитивні; негативні);

– функціональною ознакою (соціально-економічні, політико-правові, соціально-психологічні; глобалізація та інтернаціоналізація, демографічні та регіональний розвиток; інновації; розвиток ринкових відносин) [5].

Під впливом нижчезазначених чинників С. Я. Батишев, П. Ф. Петроченко пропонують визначати діапазон профілю робітників, особливості їхніх практичних навиків і умінь, необхідні загально технічні і спеціальні знання:

- виробничі, під впливом яких відбувається формування професійно-кваліфікаційної структури робітничих кадрів, зокрема: практичне значення продукції, що випускається, її характер, складність, точність і чистота обробки в даній галузі промисловості;

- складність і різноманітність використовуваної техніки, пристосувань, інструментів, матеріалів, видів енергії;

- характер технологічного процесу, зокрема: особливості виготовлення виробів і принцип побудови технологічних процесів, кола робіт, закріплених за робітниками і т.п.;

- організація виробництва: тип виробництва (масове, серійне, індивідуальне), характер організації виробництва (предметний, технологічний), метод організації виробництва (потоківий, не потоківий), а також організація праці (у тому числі поєднання професій і розширення кола виконуваних робіт) [2, с. 5].

Отже, чинники, що детермінують формування змісту профільного навчання старшокласників технологіям виробництва, поділяються на об'єктивні й суб'єктивні. До об'єктивних чинників можна також віднести потреби суспільства та зміни в розвитку науки й техніки, адже з розвитком технічних основ виробництва, науки і духовного життя суспільства вимоги до змісту шкільної освіти зростають. Під впливом цього відбувається розширення обсягу й підвищення теоретичного рівня природничо-математичних знань, що вивчаються у школі. До суб'єктивних чинників слід віднести політику й ідеологію суспільства, а також методологічні позиції вчених.

Зовнішні чинники виявляються під час освітнього процесу, є об'єктивними. Вони зумовлюють залежність педагогічного процесу від суспільних процесів та умов. До них можна віднести такі, як: соціально-економічний розвиток, політична ситуація, рівень культури, потреби соціуму в творчій особистості й рівні її освіти, державна освітня політика та освітня ідеологія, етап розвитку фундаментальних наук.

Внутрішні чинники виявляються залежно від характеру діяльності вчителя та учня, типу змісту освіти й методу здійснення навчального процесу, вони є здебільшого суб'єктивними. Специфіка внутрішніх чинників полягає в тому, що вони відображають усталену залежність між діяльністю вчителя, діяльністю учня та змістом навчання. До внутрішніх чинників належать навчальні програми, підручники, посібники, методичні рекомендації. Сюди ж зараховуємо і зміст навчальної програми, який необхідно засвоїти учнями на певному рівні й формі організації навчального процесу (методи навчання, принципи та способи засвоєння

навчального матеріалу, навчальний час, протягом якого матеріал має бути опрацьований).

Окрім того, під час визначення змісту навчального матеріалу необхідно враховувати чинники, пов'язані із віковими та індивідуальними особливостями, рівнем пізнавального розвитку й суб'єктивного досвіду старшокласників, умінням та бажанням вчитися, індивідуальними здібностями, стилем пізнавальної діяльності, володінням способами навчальної роботи.

Отже, на нашу думку, під час розробки та реалізації змісту профільного навчання старшокласників технологіям виробництва важливо користуватися системою, яка враховує наступні чинники:

- об'єктивно-суб'єктивні;
- внутрішньо-зовнішні, зокрема характер їхнього впливу на систему профільного навчання, таких як: потреби суспільства, що формуються відповідно до стану розвитку науки й техніки та ін.;
- потреби особистості, що формуються відповідно до рівня розвитку суспільства й сучасного стану розвитку науки і практики;
- діапазон профілю робітників (пов'язаний з обраним профілем), особливості їхніх практичних навиків і умінь, необхідні загально технічні і спеціальні знання.

Використання науковцями та педагогами – практиками запропонованої нами системи чинників, що впливають на формування змісту профільного навчання старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів технологіям виробництва буде сприяти вдосконаленню розробки оптимальних навчальних програм для дисциплін з технологій виробництва та навчально-методичного забезпечення для них. Це, безперечно, дасть змогу, зважаючи на тенденції та перспективи розвитку профільної освіти, потреби суспільства удосконалити розробку засад профільного навчання старшокласників технологіям виробництва.

Ми розглянули тільки окремий аспект проблеми вдосконалення змісту профільного навчання старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів технологіям виробництва. Подальшу роботу над цим аспектом бажано спрямувати на виявлення принципів відбору змісту їхнього профільного навчання технологіям виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабко Т. М. Критерії, показники та рівні готовності учнів основної школи до вибору гуманітарного профілю навчання / Т. М. Бабко // Імідж сучасного педагога. – 2009. – № 8–9(97–98). – С. 46–50.
2. Батишев С. Я. Подготовка рабочих кадров / С. Я. Батышев. – М. : Экономика, 1984. – 247 с.
3. Борисова С. В. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників : автореф. дис. на

- здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / С. В. Борисова. – К. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2006. – 21 с.
4. Карпюк О. А. Фактори формування та розвитку ринку освітніх послуг / О. А. Карпюк // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання Житомирського державного університету ім. І. Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09koagor.pdf
 5. Петроченко П. Ф. Влияние научно-технического прогресса на содержание и организацию труда / П. Ф. Петроченко. – М. : Мысль, 1975. – 230 с.
 6. Подласый И. П. Педагогика: Новый курс : учебник для студентов высш. учеб. заведений : в 2 кн. – Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 576 с.